

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เชียงใหม่เป็นนครประวัติศาสตร์ ที่มีประวัติการก่อตั้งมายาวนาน เป็นเมืองร่วมสมัยกับลุ่มโยหัย คือสร้างตั้งแต่ พ.ศ.1839 โดยพญามังราย นับอายุถึงปัจจุบันได้เกือบ 700 ปี ตั้งแต่อดีต เชียงใหม่มีบทบาทเป็นเมืองหลักสำคัญของล้านนา อยู่ในการปกครองของราชวงศ์มังราย โดยส้างอยู่ 262 ปี จากนั้นจึงถูกพม่ายึดครอง รวมระยะเวลาที่มีการต่อสู้แย่งชิงจนกระทั่งกลายเป็นเมืองร้างระยะหลังอีกกว่า 20 ปีด้วย เป็นเวลา 238 ปี กระทั่ง พ.ศ.2339 จึงสามารถตั้งเมืองเชียงใหม่ได้อีกครั้งหนึ่ง ในฐานะประเทศราชของประเทศสยาม มีการปฏิรูปการปกครองเพื่อควบคุมจากส่วนกลางมากขึ้น รวมเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน เป็นมณฑลลาวเฉียงใน พ.ศ.2427 และมีการยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาล ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ.2476 เชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่ง กระทั่งปัจจุบัน

ปัจจุบันเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีความสำคัญระดับภาค เทศบาลนครเชียงใหม่มีประชากรถึง 153,537 คน ใน พ.ศ.2527 เป็นเทศบาลชั้นหนึ่ง และเป็นเทศบาลแห่งเดียวของประเทศ ทั้งยังถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ มีบทบาทเป็นศูนย์กลางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวระดับภาค ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 และต่อเนื่องไปถึงฉบับที่ 6 ซึ่งกำลังจะมีผลใช้ต่อไป

จากบทบาทและความสำคัญของเชียงใหม่ดังกล่าว ทั้งในอดีตและปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าชุมชนเมือง เชียงใหม่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสมสอดคล้องกัน เพื่อให้การพัฒนาสนับสนุนส่งเสริม และไม่ทำลาย สิ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งอารยประเทศต่างถือมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องปกป้องรักษา เนื่องจากให้คุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นสิ่งบ่งบอกเอกลักษณ์ของชนชาติ อันจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ เป็นการศึกษาอดีต และนำอดีตมารับใช้ปัจจุบัน ให้ความงามดงามแก่เมืองในปัจจุบัน

เขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานชุมชนแต่เดิม ประกอบด้วยสถานที่ที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรมมากมาย จึงเป็นพื้นที่ที่มีความเร่งด่วนอย่างยิ่งที่จะต้องวางแผนอนุรักษ์ แม้แต่ในผังเมืองรวม เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2540 ก็ยังกำหนดให้บริเวณนี้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้การขยายตัวของเมืองตามยุทธศาสตร์ ทำลายสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากขึ้น และยากต่อการแก้ไข ดังที่เกิดขึ้นกับเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทย

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

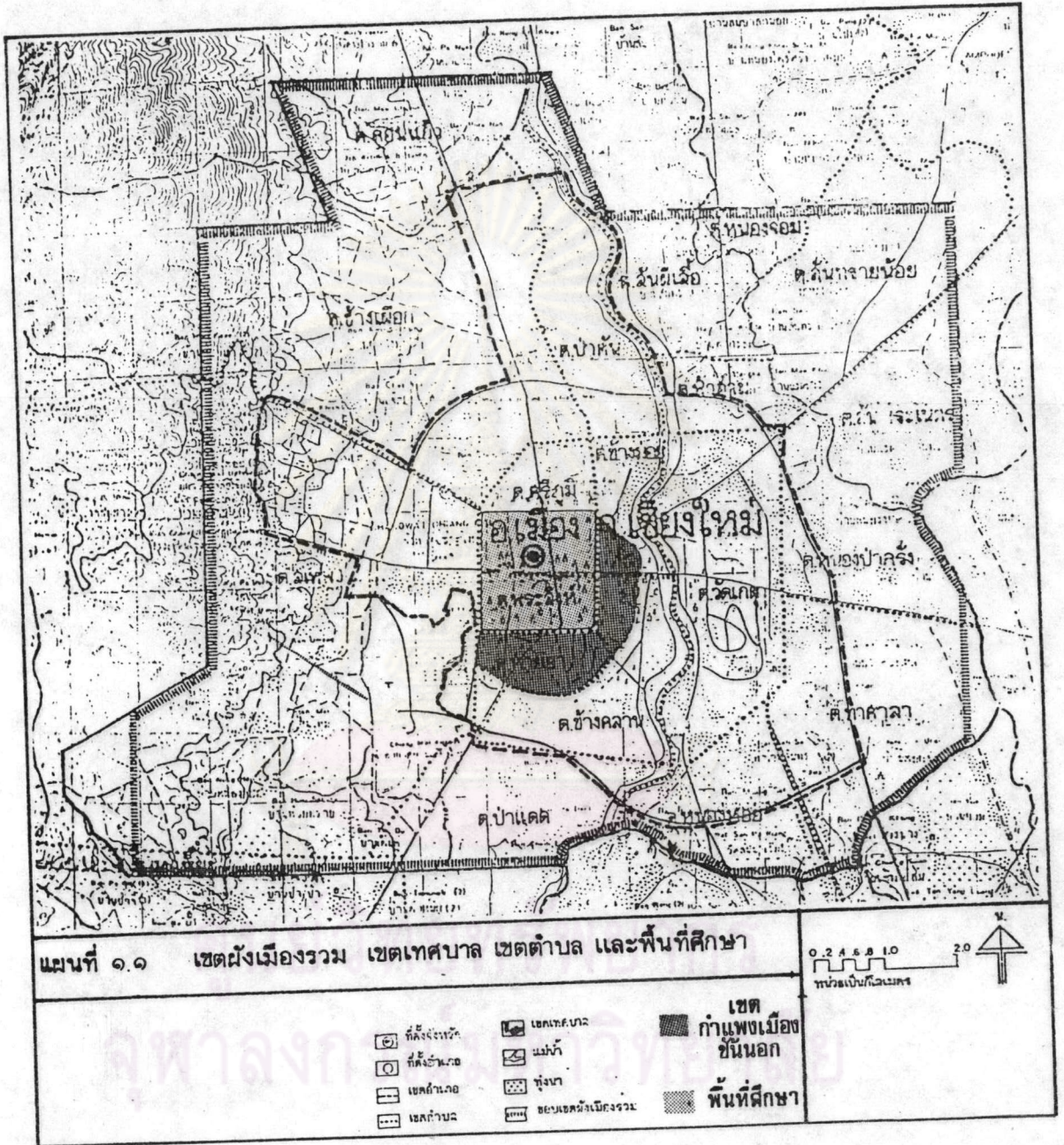
1. ศึกษาถึงบทบาท ความสำคัญ ระดับภาคและจังหวัดของชุมชนเมืองเชียงใหม่ อันจะมีผลต่อการวางแผนพัฒนาหรืออนุรักษ์พื้นที่ในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่
2. ศึกษาถึงสภาพพื้นฐานทั่วไปของนครเชียงใหม่ และพื้นที่ศึกษา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ กายภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อทราบถึงความเป็นมาในอดีตและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
3. ศึกษาและประเมินคุณค่าภูมิทัศน์ชุมชน (Townscape) และอาคารหรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ในพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหาด้านภูมิทัศน์ และการจัดลำดับความสำคัญ สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษาอยู่เฉพาะในเขตกำแพงเมืองชั้นใน ซึ่งล้อมรอบด้วยคูเมืองรูปเกือบสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2.52 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ดังกล่าวไม่รวมเขตกำแพงเมืองชั้นนอก ที่อยู่ด้านทิศใต้และทิศตะวันออกของพื้นที่ศึกษา ตามแนวกำแพงเมืองชั้นนอกรูปร่างอิสระหรือที่เรียกว่ากำแพงดิน ดังนั้นในการศึกษาบทต่อ ๆ ไป เขตกำแพงเมืองหมายถึงเขตกำแพงเมืองชั้นใน นอกจากจะระบุว่า เป็นเขตกำแพงเมืองชั้นนอก (ดูแผนที่ 1.1)

2. มุ่งศึกษาในหัวข้อต่อไปนี้

- ก. บทบาทความสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวเติบโต ตลอดจนการใช้พื้นที่ภายในเมือง

- ข. สภาพพื้นฐานทั่วไป และปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองหรือเขตเทศบาลนคร เชียงใหม่ ซึ่งมีผลต่อการวางแผนอนุรักษ์พื้นที่ศึกษา
- ค. ปัญหาด้านภูมิทัศน์ชุมชน และการประเมินค่าตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์
- ง. เส้นอเนกทางแก้ปัญหาด้านภูมิทัศน์ และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า

1.4 วิธีการศึกษา

1. ศึกษาแนวความคิด และการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เมือง หรือชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหา และวิธีการศึกษา

2. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารและหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับเทศบาลนคร เชียงใหม่ รวมทั้งข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของนครเชียงใหม่ด้วย โดยแหล่งข้อมูลประกอบด้วย

ก. ข้อมูล สถิติ และเอกสารจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในทั้งในส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น เช่น

- ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่
- อุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่
- เทศบาลนคร เชียงใหม่
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักผังเมือง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- กรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีฯ

ข. แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ จาก กรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย และเทศบาลนครเชียงใหม่

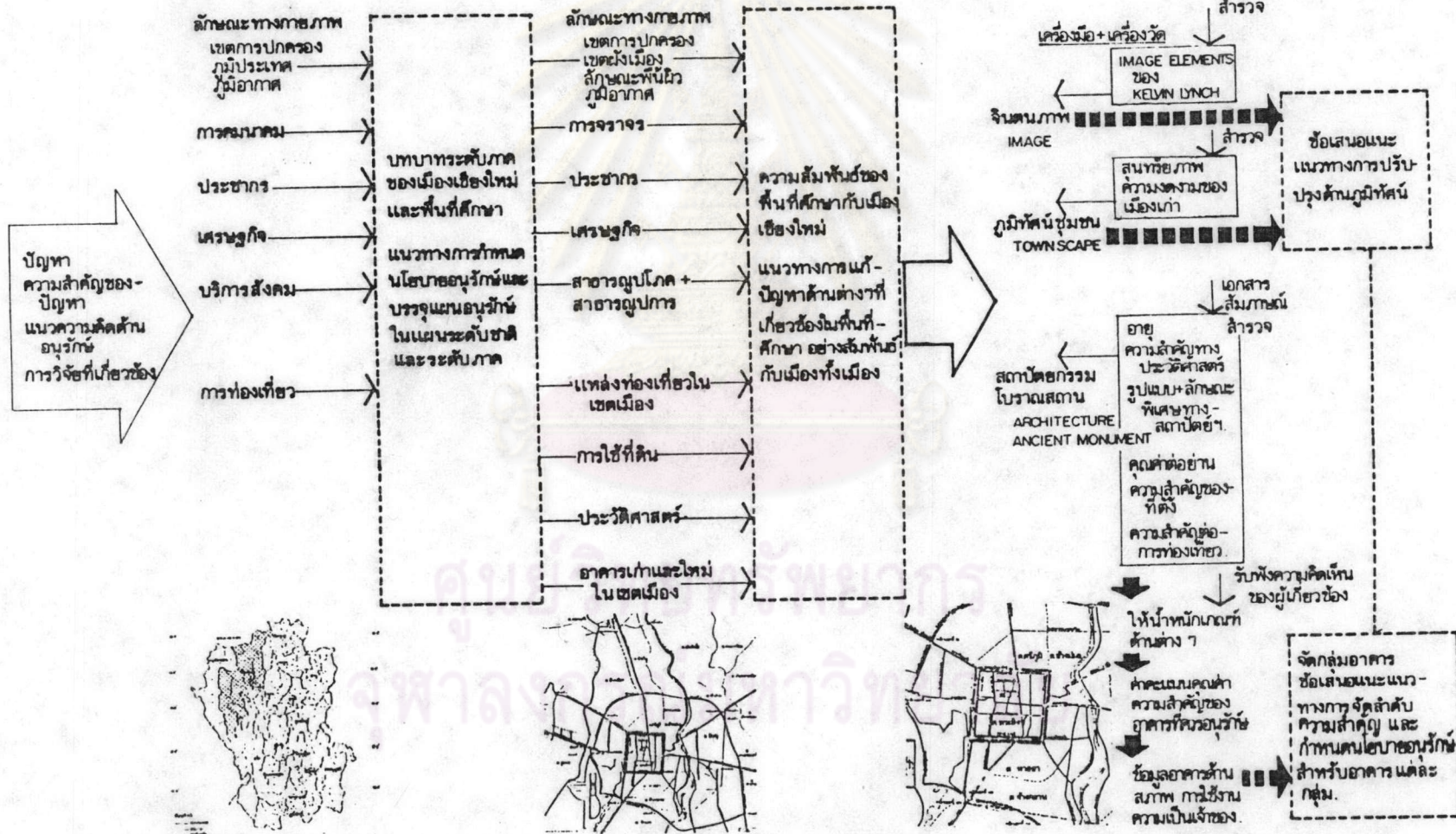
๕ แผนภูมิ ๑.๑
ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

ข้อมูลระดับภาค+จังหวัด

ข้อมูลระดับเทศบาล+พื้นที่ศึกษา

ข้อมูลเกี่ยวกับอาคาร+ภูมิทัศน์ชุมชนในพื้นที่ศึกษา

วิธีการ

3. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิเพิ่มเติม โดยการบันทึก ตรวจสอบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา โดยการสำรวจภาคสนาม และสัมภาษณ์เจ้าของบ้านเก่าในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนนักวิชาการและผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

4. วิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และนำเสนอปัญหาด้านอนุรักษ์ ทั้งภูมิทัศน์ชุมชน และสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งจัดลำดับความสำคัญกลุ่มพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์

5. เสนอผลการศึกษาในลักษณะบรรยาย แผนที่ แผนภูมิ และตาราง

1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

1. เนื่องจากแผนอนุรักษ์ เป็นแผนที่โดยแท้จริงแล้วมีความสัมพันธ์และจะต้องกระทำไปพร้อม ๆ กับแผนระดับอื่น ทั้งแผนระดับชาติ ภาค และแผนพัฒนาการใช้ที่ดินในเขตเมือง การศึกษาเพื่อวางแผนอนุรักษ์ เป็นขบวนการที่ต้องการข้อมูลด้านต่าง ๆ กว้างขวางมาก และในทางปฏิบัติก็ต้องการเวลาและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นจำนวนมาก ที่จะต้องทำงานในลักษณะกลุ่มทำงานหรือคณะทำงาน (Team Work) ดังนั้นการศึกษาโดยผู้ศึกษาคนเดียวจึงถือเป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่จะกระทำได้ และย่อมมีข้อบกพร่อง ไม่ละเอียดรอบคอบดังงานที่ทำโดยกลุ่มคณะทำงาน

2. ระยะเวลาที่ใช้ศึกษาอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2526-2529 การเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะแรก โดยเฉพาะในระดับภาคซึ่งอยู่ในช่วง พ.ศ. 2524-2525 โดยถือเอาปี พ.ศ. 2525-2526 เป็นปีสิ้นสุดข้อมูล ส่วนข้อมูลระดับเทศบาลภายหลังมีการปรับปรุงให้ใช้ พ.ศ. 2527 เป็นปีสิ้นสุดข้อมูล เพื่อให้มีความทันสมัยและเพื่อยุติข้อมูล ณ ระดับหนึ่ง ให้การศึกษาดำเนินการต่อไปได้

3. การให้คุณค่าเชิงคุณภาพ เช่น ความงามทางด้านภูมิทัศน์ชุมชน หรือสถาปัตยกรรม เป็นเรื่องที่ตัดสินได้ยากลำบาก ขึ้นกับภูมิหลัง ความรู้ ความคิด ทัศนคติ ฯลฯ ของผู้ตัดสินและค่านิยมแห่งยุคสมัย ความพยายามในการให้คุณค่าเชิงคุณภาพออกมาเป็นคุณค่าเชิงปริมาณ (ตัวเลข) ในการศึกษา นี้ ย่อมเป็นไปตามความรู้ ความคิด ความเชื่อ และทัศนคติของผู้ศึกษาเท่านั้น

4. การให้คะแนนด้านความเก่าแก่หรืออายุอาคารที่ไม่สามารถทราบอายุแน่นอนได้อาศัยการประมาณการ โดยใช้หลักฐานต่าง ๆ ที่สามารถค้นหาได้ในระยะเวลาที่ทำการศึกษา เช่น การเปรียบเทียบกับอาคารที่ทราบอายุแน่นอน หรือจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นต้น การใช้วิธีการเหล่านี้ก็เพื่อให้การศึกษาดำเนินต่อไปได้ การสอบถาม และค้นหาอายุอาคารทุกหลังที่ทำการสำรวจ เป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ยากลำบากยิ่ง ภายในระยะเวลาอันจำกัด โดยเฉพาะค่าขนส่งสถานที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบถึงสภาพ ตลอดจนบทบาทและความสำคัญของนคร เชียงใหม่ ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม
2. ทราบถึงประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานอันยาวนานของนคร เชียงใหม่
3. เป็นการตรวจสอบและประเมินคุณค่าภูมิทัศน์ชุมชน และสถาปัตยกรรมที่เป็นโบราณสถาน วัด ตลอดจนบ้านพักอาศัยที่อยู่ในเขตกำแพง เมืองชั้นใน
4. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนอนุรักษ์เมือง เชียงใหม่ โดยเฉพาะเทศบาลนคร เชียงใหม่ได้เห็นความสำคัญและใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการต่อไป
5. เป็นตัวอย่างหนึ่งของการศึกษาด้านอนุรักษ์ชุมชนเมือง เพื่อการศึกษาที่ก้าวหน้าต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย